

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version: Tolonen, T. & Marjamaa, M. (2020) Ilmaisia lounaita ei ole, ainakaan avoimen toimintakulttuurin edistämisessä - JAMK ponkaisi ykköstasolta kärkeen. Kreodi 1.

URL: <https://www.kreodi.fi/en/36/Artikkelit/629/Ilmaisia-lounaita-ei-ole-ainakaan-avoimen-toimintakulttuurin-edist%C3%A4misess%C3%A4----JAMK-ponkaisi-ykk%C3%B6stasolta-k%C3%A4rkeen.htm>

Ilmaisia lounaita ei ole, ainakaan avoimen toimintakulttuurin edistämisessä - JAMK ponkaisi ykköstasolta kärkeen

Suomen ammattikorkeakouluissa on tehty useamman vuoden ajan systemaattisesti työtä avoimuuden edistämiseksi ja nyt työ alkaa tuottaa tulosta. Seitsemän ammattikorkeakoulua saavutti korkeimman kypsyystason opetus- ja kulttuuriministeriön vuoden 2019 avoimuuden kypsyystasoselvityksessä. Kypsyystasoselvityksiä on toteutettu tähän mennessä neljä. Nyt on aika luoda katsaus tuloksiin sekä ammattikorkeakoulujen edistymiseen. Mitä kypsyystasoselvityksistä voidaan oppia ja millä eväin vuoden 2019 huimin nousija JAMK saavutti ammattikorkeakouluista parhaat pisteet?

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) käynnisti vuonna 2014 avoimuuden edistämistä tukemaan [Avoin tiede ja tutkimus -hankkeen](#), tavoitteenaan saada Suomi nousemaan yhdeksi johtavista maista tieteen ja tutkimuksen avoimuudessa. Tämän saavuttamiseksi päätettiin toteuttaa mm. toimintakulttuurin tilannekuvan kartoituksia, joiden avulla selvitettäisiin aina sen hetkistä avoimen toimintakulttuurin kypsyystasoa suomalaisissa korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa. OKM julkaisi myös tavoitteensa etenemisen tueksi myös [Avoimen tieteen ja tutkimuksen tiekartan](#), jonka toimenpiteiden avulla yleisiä toimintaperiaatteita oli mahdollista jalkauttaa käytännön toimenpiteiksi eri toimijoiden vastuulle.

Pitkään avoin tiede ja tutkimus miellettiin asiaksi, joka ei ammattikorkeakouluja koske. Ammattikorkeakouluissa syntyy kuitenkin vuosittain runsaasti erilaisia aineistoja niin opetuksessa, TKI-toiminnassa kuin opiskelijoiden työnä. Näiden aineistonhallinta, erilaiset lupa- ja sopimuskäytänteet sekä aineistojen mahdollinen avaaminen sisältyvät avoimen tieteen ja tutkimuksen periaatteisiin. Avoin toimintakulttuuri tarkoittaa myös potentiaalisten yhteistyökumppaneiden näkökulmasta helpompaa löytyvyyttä ja mahdollisuutta vuorovaikutukseen. Samalla lisääntyy vaikuttavuus yhteiskunnassa ja sekä verkostoituminen. Ammattikorkeakoulujen osalta avointa toimintakulttuuria kuvataankin usein käsitteellä avoin TKI-toiminta ja oppiminen, kun yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa käytetään käsitettä avoin tiede ja tutkimus.

Ammattikorkeakoulujen avoimuutta on edistänyt kaksi OKM-rahoitteista hanketta: [Avoimuuden lisääminen korkeakoulujen käyttäjälähtöisessä innovaatioekosysteemissä -hanke](#) toteutettiin ajalla 1.4.2015–31.12.2016 ja sen jatkaja [Avoin TKI, oppiminen ja innovaatioekosysteemi -hanke](#) on edelleen käynnissä ajalla 1.1.2018–31.12.2020. Hankkeita on koordinoanut SeAMK.

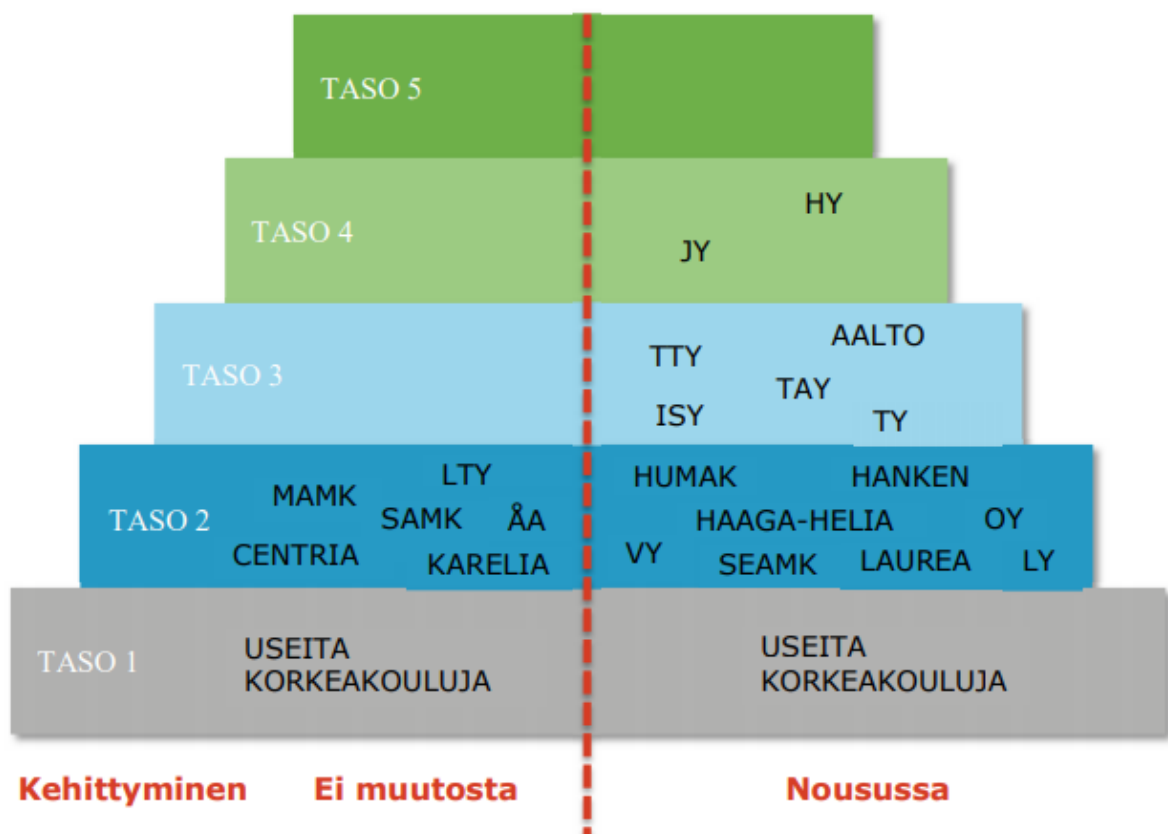
Toimintakulttuurin tilannekuvan kartoitus käynnistyy vuonna 2015

[Ensimmäinen avoimen toimintakulttuurin tilannekuvan kartoitus tehtiin vuonna 2015](#) ja sen aineistona toimivat kunkin organisaation ulkoiset verkkosivut ja niissä julkisesti saatavilla olevat strategiat, politiikkojen ja periaatteiden asiakirjat sekä tutkijoille tarkoitettu ohjeistus. Kartoituksen tietopohjaa täydennettiin organisaatioiden selvityspyyntöihin antamalla vastauksilla. Näiden tietojen pohjalta avoimuuden tasoa pisteytettiin ja pisteytyksen pohjalta hahmoteltiin viisi

erilaista avoimen toimintakulttuurin kypsyystasoa. Kerätyn aineiston pohjalta kukin organisaatio asetettiin laaditulle kypsyystasoportaikolle. Avoimuuden tilan lisäksi pisteytyksen avulla pyrittiin myös tunnistamaan niitä kohtia, joissa organisaatiot ovat joko onnistuneet tai pärjänneet heikommin. Avoimuuden kypsyystasot kuvaavat tässä paitsi avoimuuden kulttuuria, myös organisaation kyvykkyyttä hyödyntää aineetonta pääomaansa sekä tehdä päätöksiään parhaalla tietopohjalla.

Vuoden 2015 tulosten mukaan korkeimmalle tasolle ei päässyt yksikään korkeakoulu. Suurin osa korkeakouluista sijoittui tasoille 1–2, joka tarkoittaa sitä, että avoimeen toimintakulttuuriin ei vielä ollut otettu askeltakaan tai että organisaatiokulttuuri oli vasta alkamassa muuttua avoimuuden hyötyjä ymmärtävään suuntaan. Kaikki ammattikorkeakoulut sijoittuvat tuolloin noille kahdelle alimmalle tasolle. Kaikkiaan selvitys osoitti, että yli puolessa korkeakouluista ollaan avoimuutta edistämässä aktiivisesti ja että yliopistot ovat ammattikorkeakouluja selvästi edellä avoimuudessa.

Toimintakulttuurin kypsyystason kokonaiskuva

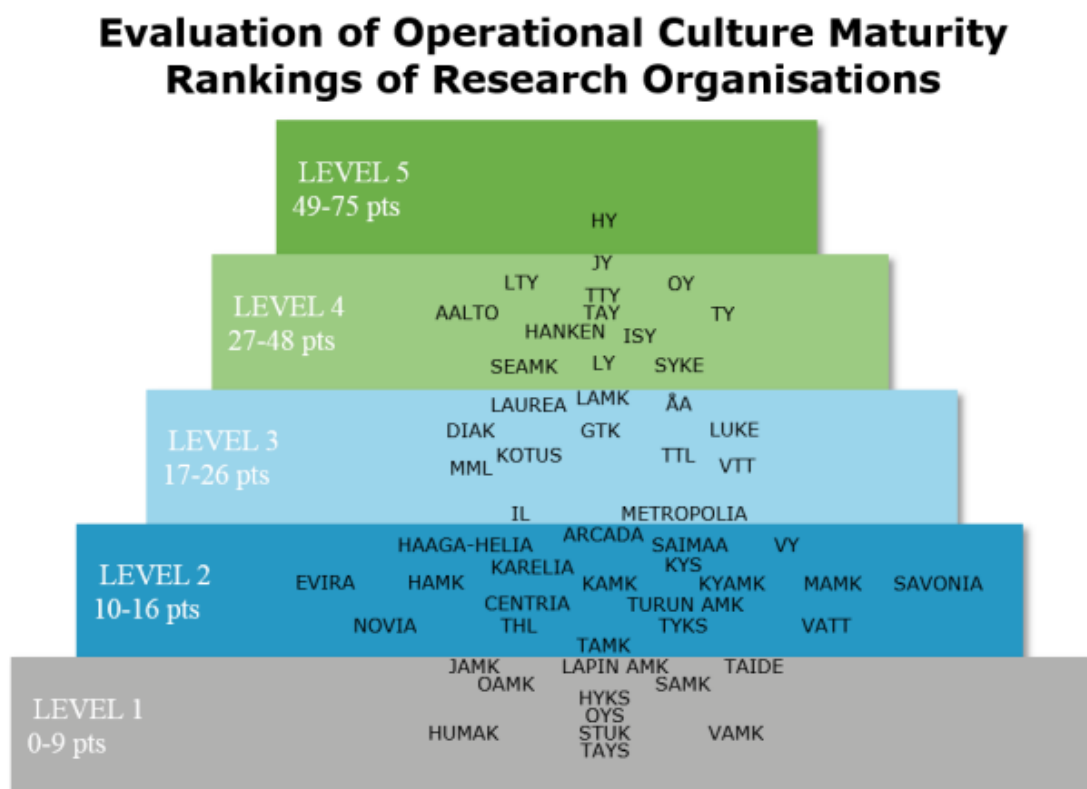

Kuva: Avoimen toimintakulttuurin kypsyystaso korkeakouluissa vuoden 2015 selvityksessä

Ensimmäinen kypsyystason selvitys oli ainoa kerta, jolloin ammattikorkeakouluilla oli mahdollisuus ”ilmaisiin” pisteisiin. Kaikilla niillä organisaatioilla, jotka ilmoittivat ulkoisilla verkkosivuillaan noudattavansa Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston [Arene ry:n Open Access -julkilausumaa](#), oli mahdollisuus saada täydet pisteet (3) kohdasta, jossa kysyttiin kehottaako organisaatio rinnakkaistallentamaan tutkimusjulkaisunsa avoimesti. Ilman mainintaa ko. julkilausumasta tai muusta rinnakkaistallentamisen suosittelemisesta, annettiin organisaatiolle vain yksi piste. Eli tässä kohtaa voisi jo melkein todeta, että ilmainen lounas on ollut tyrkällä, sillä vaikka maininta verkkosivuilta löytyisikin, ei se kuitenkaan tarkoittanut, että rinnakkaistallentamista olisi todellisuudessa käynnistetty.

Vuoden 2016 kypsyystasoselvitys

Kypsyystasoselvityksiä ilmoitettiin jatkettavan koko Avoin tiede ja tutkimus -hankekauden ajan eli vuoden 2017 loppuun asti. [Vuonna 2016 selvityksen](#) kohteena olivat korkeakoulujen lisäksi suomalaiset yliopistosairaalat sekä Suomen Akatemia. Avoimempaan toimintakulttuuriin tähtäävät toimenpiteet olivat nyt selvästi käynnistyneet osassa organisaatioita, koska yksi organisaatio pääsi jo korkeimmalle kypsyyden tasolle, ja useat korkeakoulut hätyyttelivät sitä. Ammattikorkeakouluista huikkeimman loikan teki Seinäjoen ammattikorkeakoulu, joka nousi tasolta 2 tasolle 4 ja oli myös ainoa ammattikorkeakoulu tuolla tasolla.

Kuva: Avoimen toimintakulttuurin kypsyystaso v. 2016 selvityksessä

Vuoden 2017 kypsyystasoselvitys

Seuraavassa, eli vuoden 2017 selvityksessä oli mukana ainoastaan 12 tutkimuslaitosta sekä kolme kansallista tutkimusrahoittajaa, Koneen säätiö, Suomen Akatemia ja Tekes. Avoin tiede sidottiin kuitenkin kyseisenä vuonna tärkeäksi osaksi ammattikorkeakoulujen toimintaa, sillä Opetus- ja kulttuuriministeriön ja niiden välisissä neuvotteluissa koskien sopimuskautta 2017–2020 jokaisen ammattikorkeakoulun sopimukseen kirjattiin kohta, jossa todetaan, että ko. ammattikorkeakoulun avoimen tieteen ja tutkimuksen toimintatapa nousee sopimuskauden aikana tasolle 4. Tästä oli helppo päätellä, että kun sopimuskauden päättymisen lähestyy, tullaan kypsyystasoa selvittämään jälleen myös ammattikorkeakoulujen osalta.

Vuoden 2019 kypsyystasoselvitys

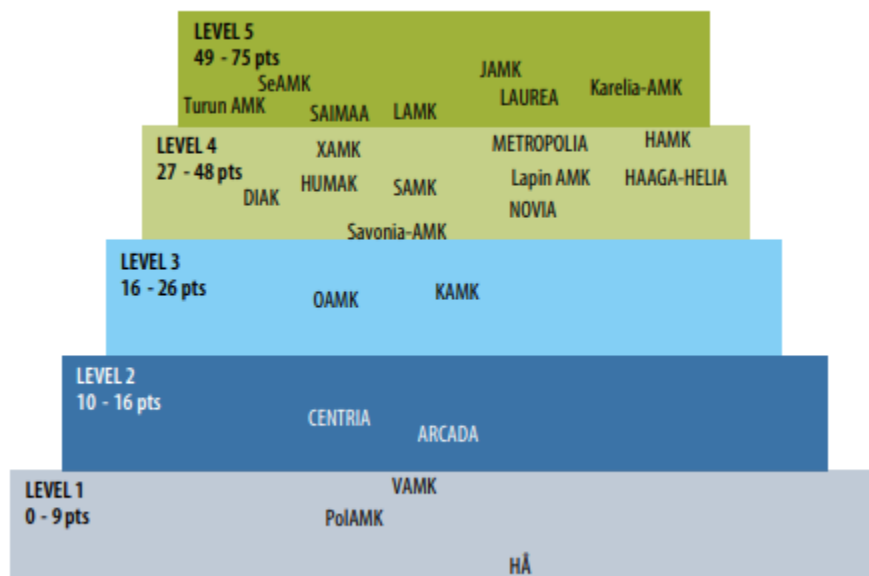
Alkuvuodesta 2019 tuli tieto, että Opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta tullaan tarkastelemaan organisaatioiden verkkosivuja huhti–toukokuun aikana ja että kesällä niille toimitetaan vastattavaksi kysely, jossa on mahdollista tarkentaa verkkosivuanalyysin pohjalta tehtyä alustavaa arviota. Opetus- ja kulttuuriministeriö tiedotti myös, että kypsyystasoselvityksen tuloksia tullaan käyttämään ensi vuoden tulosneuvottelujen tausta-aineistona.

Selvityksessä oli tällä kertaa mukana enemmän organisaatioita kuin aikaisemmin. Arviointi kattoi suomalaiset korkeakoulut, tutkimuslaitokset, tutkimusrahoitusorganisaatiot, ulkomailla sijaitsevat akateemiset ja kulttuurilaitokset sekä tieteelliset seurat ja akatemit. [Juuri julkistetussa loppuraportissa](#) esitetään näkemyksiä tutkimusjärjestelmän valmiudesta ja kyvystä tukea avoimuuden edistämistä. Raportti puuttuu myös avoimuuden esteisiin ja kehitystarpeisiin sekä esittää parannusehdotuksia.

Kyselyssä oli neljä pisteytettävää osa-aluetta:

1. Strateginen ohjaus:
avoimuuden huomioiminen toiminnassa, avoimuuden edistäminen, kannustaminen ja edellyttäminen
2. Poliitiikat ja periaatteet:
suositukset (rinnakkaistallentaminen, avoin julkaiseminen, lisenssit, sopimukset)
3. Yleinen avoimuuden tukeminen:
seuranta (OA-tyyppi, lisensointi, tutkimuksen näkyvyyden seuranta) ja ohjeet (mm. aineistohallinta)
4. Osaamisen vahvistaminen (organisaation näkökulmasta):
tukipalvelut, koulutus

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että ammattikorkeakoulut ovat onnistuneet avoimuuden lisäämisessä hienosti, yhtä ammattikorkeakoulua lukuun ottamatta kaikkien edellisessä selvityksessä mukana olleiden kokonaispistemäärä oli noussut. Poliisiammattikorkeakoulu ja Högskolan på Åland olivat selvityksessä nyt mukana ensimmäisen kerran, joten niiden tulokset eivät ole vertailukelpoisia.

Kuva: Avoimen toimintakulttuurin kypsyystaso v. 2019 selvityksessä

Vuoden 2019 kovin nousija JAMK: Katse ulos kirjastosta

Parhaiten ammattikorkeakouluista menestyi Jyväskylän ammattikorkeakoulu (JAMK). Samalla JAMK oli myös kypsyystasoselvityskierroksen kovin nousija: Jyväskylä kiri peräti 52 kokonaispistettä vuoden 2016 kypsyystasoselvitykseen verrattuna ja sijoittui myös yliopistojen mittapuulla kärkeen. Jyväskylässä avoimuuden edistäjänä on toiminut **kirjastonjohtaja Teemu Makkonen**. Kysymme Teemulta, mikä on jyvskylälaisten salaisuus.

Mistä lähti innostus avoimuuden kovaan kiriin?

– Nelisen vuotta sitten loimme nousulle perustan. Saimme rehtorin ohjeistuksen keskeisistä toimintasuunnista avoimen toimintakulttuurin edistämiseksi. Asioista on keskusteltu suoraan talon johdon kanssa, Teemu kertoo alkuvaiheista.

Onnistumisen takana on johdon suora tuki ja asioiden petraaminen kesken juoksun. Vuoden 2017 aikana tehtiin tehostamistoimenpiteitä ja rakennettiin ohjeita ja linjauksia rinnakkaistallennuksen ja aineistojen hallinnan ja käsittelyn suhteen. Teemu kertoo heidän tarkastelleen JAMKin kehitystä kriittisesti ja havainneen asioiden välisiä yhteyksiä ja jatkokehittäneen toimintaa ulos kirjastosta. Samalla käsitys avoimuudesta on laajentunut:

– Lähdimme liikkeelle rinnakkaistallentamisesta ja datan avaamisesta, mutta nyt avoimuudesta puhutaan myös eettisten kysymysten, aineistojen laadukkaan käsittelyn, tietosuojan ja avoimen oppimisen näkökulmasta. Uudet kysymykset vievät avoimuuden edistämisen ulos kirjastomaailmasta ja edistävät tietoisuutta avoimista toimintatavoista. Kiri on ollut pitkä ja on edellyttänyt JAMKin asiantuntijoiden tekemää tiimityötä, Teemu kertoo.

Kuinka olette organisoineet avoimen toimintakulttuurin koordinoinnin ja palvelut ammattikorkeakoulussanne?

– Meillä toiminta lähti liikkeelle kirjastovetoisesti, mutta jo vuonna 2017 mukaan tulivat ICT-palvelu ja TKI-tukipalvelut. Silloin alkoi asian ympärille kertyä voimaa.

JAMKissa kirjastonjohtaja koordinoi itse avoimuuden edistämistä. Joukko asiantuntijoita eri tukipalveluista muodostaa avoimen TKI:n ja oppimisen tiimin. Avoimien toimintatapojen edistämiseen on osallistunut lukuisia henkilöitä tukipalvelujen lisäksi myös yksiköistä, esimerkiksi tutkimuslupakäytänteiden päivittämisessä ja tutkimusetiikassa.

Teemu näkee kirjastolla olevan paljonkin sanomista avoimuuden edistämisessä, onhan kirjastotoiminta luonteeltaan jakamiseen pyrkivää ja tutkimusta hyödyntävää. Kirjastojen tulisi ottaa avoin tutkimus vakavasti, osaksi omaa tulevaa tekemistään, mutta ymmärtäen ettemme pysty hallitsemaan avoimia aineistoja perinteisin metodein. Teemu suosittelee suuntaamaan katseen kirjastojen ulkopuolelle:

– Jos maksullinen digitaalinen kirjasto ei toimi saman logiikan varassa kuin painettu aineisto, vielä vähemmän niin toimii avoin aineisto. Millainen on kirjasto ilman omaa painettua ja sähköistä kokoelmaa? Kirjastojen tulee suunnata nykyistä vielä enemmän huomiota siihen, mitä tapahtuu kirjaston seinien ulkopuolella, esimerkiksi tutkimusryhmissä tai valtakunnallisessa verkkopedagogiikkakehityksessä, ja kehittää palveluja niille.

Avoimen tieteen ja tutkimuksen julistus 2020–2025

Opetus- ja kulttuuriministeriön hankkeen päätyttyä avoimen tieteen edistäminen siirrettiin suomalaisen tieteellisen tutkimusyhteisön ohjaukseen ja koordinaatiotehtävä osoitettiin Tieteellisten seurain valtuuskunta TSV:lle. Suomalainen tieteellinen tutkimusyhteisö muodostuu useasta eri tahosta kuten yliopistot, ammattikorkeakoulut ja tutkimuslaitokset tutkimusryhmineen sekä yksittäisine tutkijoineen.

Suomalainen tieteellinen tutkimusyhteisö antoi joulukuussa 2019 yhteistyössä laatimansa ja omistamansa Avoimen tieteen ja tutkimuksen julistuksen 2020–2025, jonka myötä toimijat sitoutuvat edistämään yhteisiä tavoitteita omissa organisaatioissaan ja osallistumaan TSV:n koordinoimaan avoimen tieteen ja tutkimuksen yhteistyöhön. [Avoimen tieteen ja tutkimuksen julistus](#) osoittaa yhteisen suunnan avoimuuden edistämisessä suomalaiselle tieteelliselle ja taiteelliselle tutkimusyhteisölle. Sen myötä toimijat sitoutuvat edistämään yhteisiä tavoitteita omissa organisaatioissaan ja osallistumaan TSV:n koordinoimaan avoimen tieteen ja tutkimuksen yhteistyöhön. Tämän julistuksen laatimisessa on ollut mukana myös Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry.

Kuva: Avoimen tieteen ja tutkimuksen julistus 2020-2025

Loppu hyvin, kaikki hyvin?

Kuten Opetus- ja kulttuuriministeriö toimintakulttuurin avoimuudesta kertovassa raportissaan toteaa, ovat tutkimusympäristöstä vastaavat korkeakoulut avainasemassa avoimen toimintakulttuurin edistämisessä. Avoimuus mahdollistaa niin korkeakoulun sisäisten kuin

ulkoisten toimijoiden tehokkaamman tiedonvaihdon, lisää korkeakoulun, tutkijoiden ja tutkimustulosten näkyvyyttä sekä parantaa niiden vaikuttavuutta. Tieteen ja tutkimuksen sisäisen logiikan mukaista on, että tiede menetelmineen ja tuloksineen on mahdollisimman avointa.

Avoimuuden käytäntöjen etenemisessä organisaatioiden sisällä on myös tunnistettu sudenkuoppia. Jos avoimeen toimintakulttuuriin tähtäävää työtä ei pystytä tai haluta viedä käytännön tasolle, avoimuus ei etene ja voimavaroja käytetään tehottomasti. Avoimuuteen tulisi kannustaa, sitä tulisi noudattaa käytännössä ja siihen liittyvistä asioista tulisi keskustella kaikilla tasoilla aina opiskelijoista tutkijoihin ja organisaation johtoon. Laaja osallistaminen ja osallistuminen avoimuuteen liittyvään kansalliseen keskusteluun ja toimintaryhmiin vie avoimuutta eteenpäin organisaatioissa.

Lue lisää avoimen tieteen ja tutkimuksen edistämisestä ammattikorkeakouluissa:

[Moniammatillinen yhteistyö avoimuuden tukema Hamkissa](#)

[Avoin tiede Kajaanin ammattikorkeakoulussa – käytännön kokemuksia](#)

[Avoin toimintakulttuuri Kareliassa](#)

LÄHTEET:

- Atlas of Open Science and Research in Finland: Evaluation of openness in activities of higher education institutions, research institutes, research-funding organisations, Finnish academies and cultural institutes abroad and learned societies and academies
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-689-8>
- Avoin tiede -sivusto, toimintakulttuuri:
<https://openscience.fi/fi/koordinaatio/hankearkistot/att-hankkeen-arkisto/toimintakulttuuri>
- Tutkimuksen avoimuudella yllättäviä löytöjä ja luovaa oivaltamista: Avoimen tieteen ja tutkimuksen tiekartta 2014-2017
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-317-0>
- Avoin tiede ja tutkimus Suomessa – toimintakulttuurin avoimuus korkeakouluissa vuonna 2015
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016122731708>
- Evaluation of Openness in the Activities of Research organisations and Research Funding Organisations in 2016: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016111829246>
- Tutkimuksen avoin toimintakulttuuri kehittynyt ammattikorkeakouluissa
<http://www.arene.fi/ajankohtaista/tutkimuksen-avoin-toimintakulttuuri-kehittynyt-ammattikorkeakouluissa/>
- AMKIT–Avoin toimintakulttuuri:
https://tt.eduuni.fi/sites/amkit/avoin/_layouts/15/start.aspx#
- Avoin TKI-toiminta: SeAMK-opas: <https://seamk.libguides.com/avoinTKI-toimintaSeAMKopas/etusivu>